

ΓΡΑΦΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ (4^{ος} ΑΙ. Μ.Χ.-17^{ος}
ΑΙ. Μ.Χ.) ΜΕ ΜΙΚΡΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ (ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ)
ΓΡΑΦΗΣ

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΠΑΤΕΡΑΚΗΣ

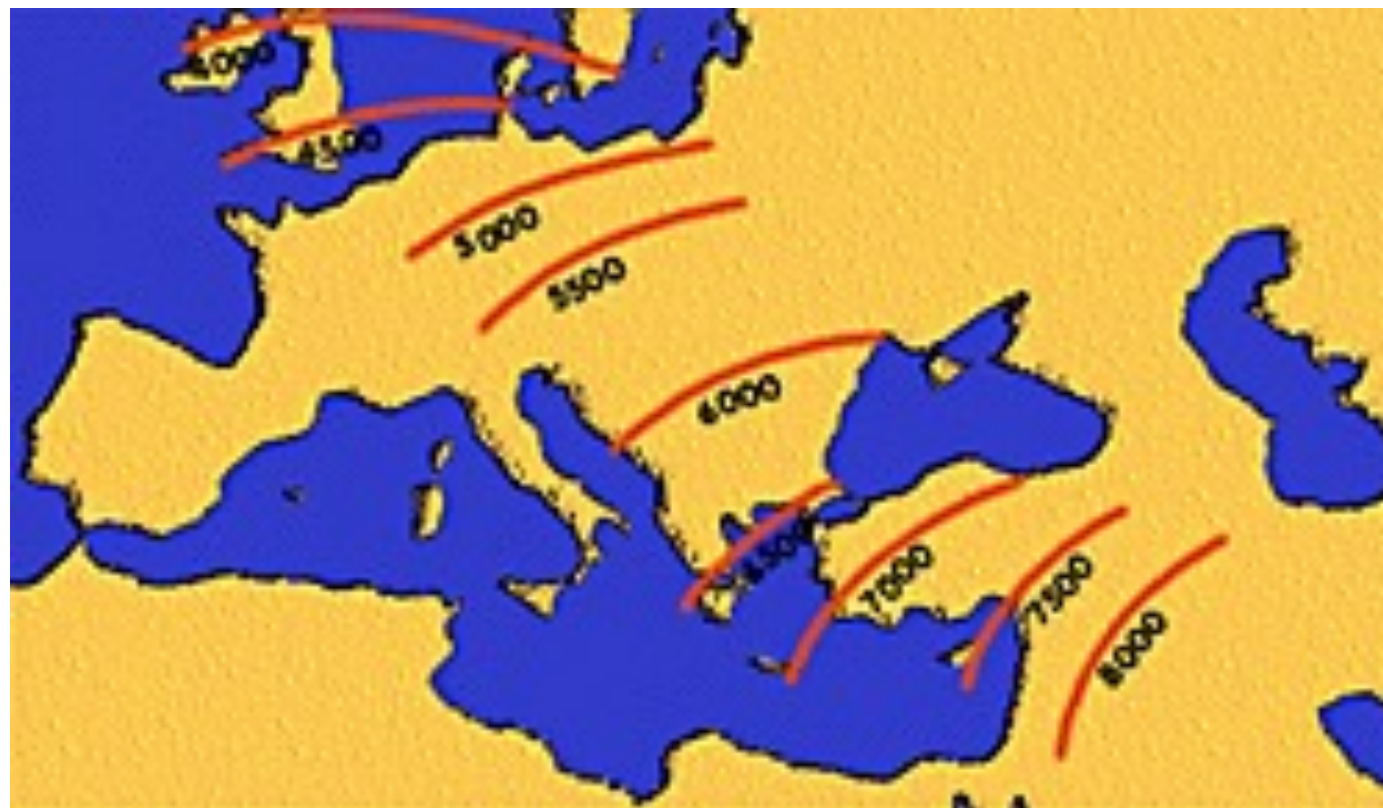
ΔΙΔΑΚΤΟΡΑΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ, ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ,
ΠΑΝ/ΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

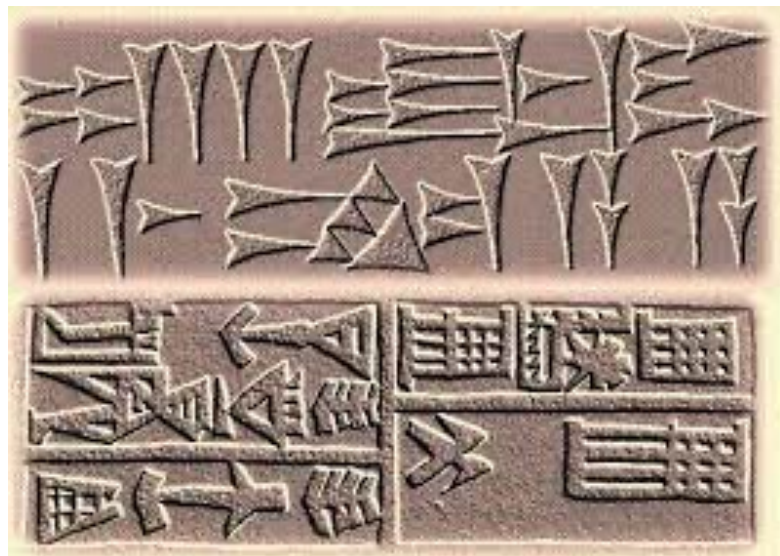
stelios.athina1821@gmail.com

«ΘΕΜΑΤΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ» (ΓΥΕ-05)

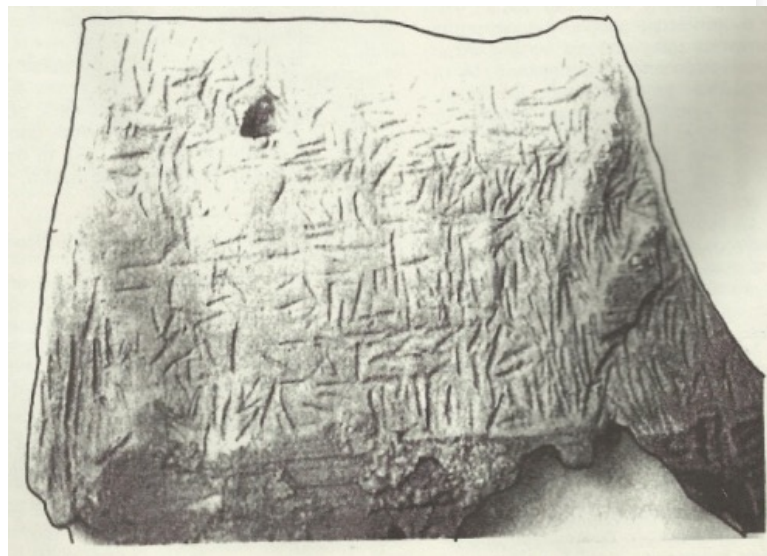
4/10/2023

ΚΑΤΙ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ
ΓΙΝΕΤΑΙ.....

Σφηνοειδής γραφή

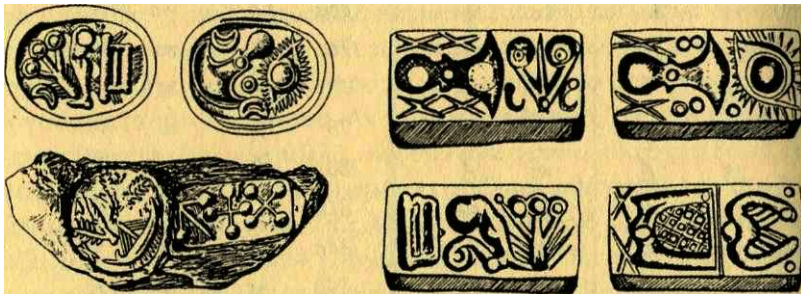
Πινακίδα Δισπηλιού Καστοριάς

Η επιγραφή από την
Γιούρα Αλοννήσου

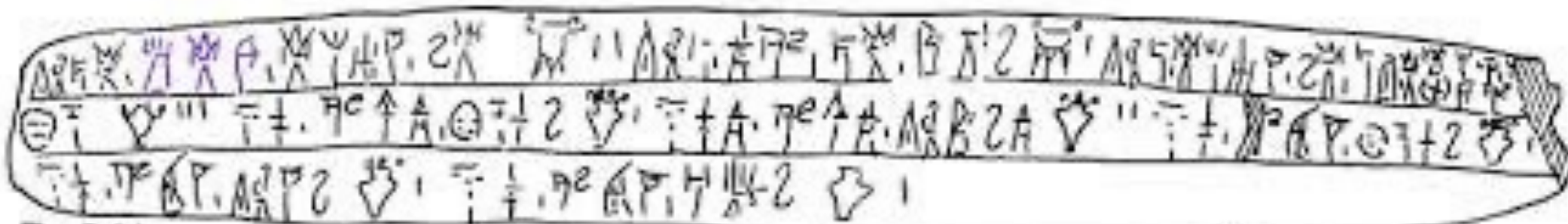
Αιγαιακές γραφές

Σφραγίδες / Κρητική ιερογλυφική

Πήλινες πινακίδες / Γραμμική Α

Τα 641

Η πινακίδα των τριπόδων

- Πινακίδα από το ανάκτορο της Πύλου, όπου αναφέρονται με συλλαβογράμματα και τα αντίστοιχα εικονογράμματα οι λέξεις *ti-ri-ro-de* («τρίποδες»), *di-ra* («δέπας»), *ti-ri-jo-we* («τρίωες») κ.λπ. 13^{ος} αιώνας π.Χ. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

ΦΟΙΝΙΚΙΚΟ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΛΦΑΒΗΤΟ

Πίνακας 21: Φοινικικό, ελληνικό και λατινικό αλφάβητο της πρώιμης και τής κλασικής εποχής

Φοινικικό			Ελληνικό			Λατινικό	
Φοινικικό γράμμα	Όνομα	Προφορά	Πρώιμο Ελληνικό	Κλασικό Ελληνικό	Όνομα	Πρώιμο Λατινικό	Κλασικό Λατινικό
𐤀 𐤁	'aleph	·	Α	Α	άλφα	Α	Α
𐤂 𐤃	bet ^h	b	Β	Β	βήτα		Β
𐤄 𐤅	gimel	g	Γ	Γ	γάμμα	ϸ	ϸ (G)
𐤆 𐤇	dalet ^h	d	Δ	Δ	δέλτα	Δ	Δ
𐤈 𐤉	he	h	Ε	Ε	έψιλον	Ϸ	Ε
𐤊 𐤋	waw	w	Ϝ	Ϝ	δίγαμμα	Ϟ	Ϟ
				Υ	ύψιλον	Ϲ	Ϲ
𐤌 𐤍	zayin	z	Ζ	Ζ	ζήτα		Ζ
𐤎 𐤏	ḥet ^h	h	Η	Η	ήτα	Θ	Η
𐤐 𐤑	tet ^h	t	Θ	Θ	θήτα		
𐤒 𐤓	yod	j	Ι	Ι	ιώτα	Ι	Ι (J)
𐤔 𐤕	kap ^h	k	Κ	Κ	κάππα	Ϻ	Κ
𐤖 𐤗	lamed	l	Λ	Λ	λάμδα		Λ
𐤘 𐤙	mem	m	Μ	Μ	μυ	ϻ	Μ
𐤛 𐤜	nun	n	Ν	Ν	νυ	ϼ	Ν
𐤞 𐤟	samek ^h	s		Ξ	ξει		
𐤠 𐤡	ayin	·	Ο	Ο	όμικρον	Ο	Ο
𐤣 𐤤	pe	p	Π	Π	πει		Ρ
𐤦 𐤧	sade	ts	Μ				

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΛΦΑΒΗΤΟ
ΜΕΡΟΣ Α : ΙΟ

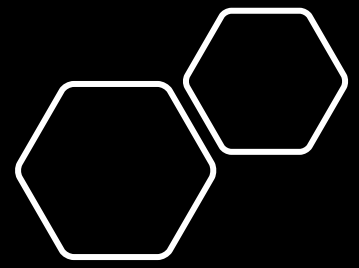
Πίνακας 22α: Μορφές αλφ

Αττικ	Δ
Αλφα	
Βήτα	
Γάμμα	
Δέλτα	
Εψιλον	
Βου	
Ζήτα	
Ητα	
Θήτα	
Ιώτα	
Κάπ	
Λά	

Πίνακας 23: Μορφές των γραμμάτων σε κύρια ελληνικά αλφάβητα της κλασικής εποχής

Γράμμα	Ιωνία	Αθήνα	Κόρινθος	Άργος	Εύβοια
Α α	Α Α	Α Α	Α Α	Α Α	Α Α
Β β	Β	Β	Π	Ϛ	Β
Γ γ	Γ	Λ	Ϙ ϙ	Γ Λ	Ϙ ϙ
Δ δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ Δ
Ε ε	Ε Ε	Ε Ε	Β	Ε Ε	Ε Ε
Ζ ζ	-	Ζ	Ζ	Ζ Ζ	Ζ
Η η	Θ Η	-	-	-	-
[h] h	-	Θ Η	Θ Η	Θ Η	Θ Η
Θ θ	⊗ ⊕ ⊙	⊗ ⊕ ⊙	⊗ ⊕ ⊙	⊗ ⊕ ⊙	⊗ ⊕ ⊙
Ι ι	Ι	Ι	Ι	Ι	Ι
Κ κ	Κ	Κ	Κ	Κ	Κ
Λ λ	Γ Λ	Λ	Γ Λ	Γ	Λ
Μ μ	Μ Μ	Μ Μ	Μ Μ	Μ Μ	Μ Μ Μ
Ν ν	Μ Ν	Μ Ν	Μ Ν	Μ Ν	Μ Ν
Ξ ξ	Ξ	(Χς)	Ξ	Ξ Η	Χ
Ο ο	Ο	Ο	Ο	Ο	Ο
Π π	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ Γ
Ρ ρ	Ϛ	Ρ Ρ	Ρ Ρ	Ρ Ρ	Ρ
Σ σ/ς	Ξ	ς	-	Ξ	ς
Τ τ	Τ	Τ	Τ	Τ	Τ
Υ υ	Υ Υ	Υ Υ Υ	Υ Υ Υ	Υ Υ Υ	Υ Υ Υ
Φ φ	Φ	Φ Φ	Φ Φ	Φ Φ	Φ Φ
Χ χ	Χ	Χ	Χ	Χ	Υ Υ
Ψ ψ	Υ Υ	(Φς)	Υ Υ	Υ	(Φς)
Ω ω	Ω Ω	-	-	-	-

Η εξέλιξη
 τις αρχαιότερες
 απλούστερα,
 λεί μέρους τή
 γραφής γεν
 οι αλλαγές
 των γραμμ
 Κατά τ
 των τού ε
 «γεωμετ
 είναι πρ
 ακολου
 κατ' εξ
 υποστ
 δισασμ
 κύκλω
 Α
 να δ
 κρο
 και
 στ
 βή
 λ
 φ

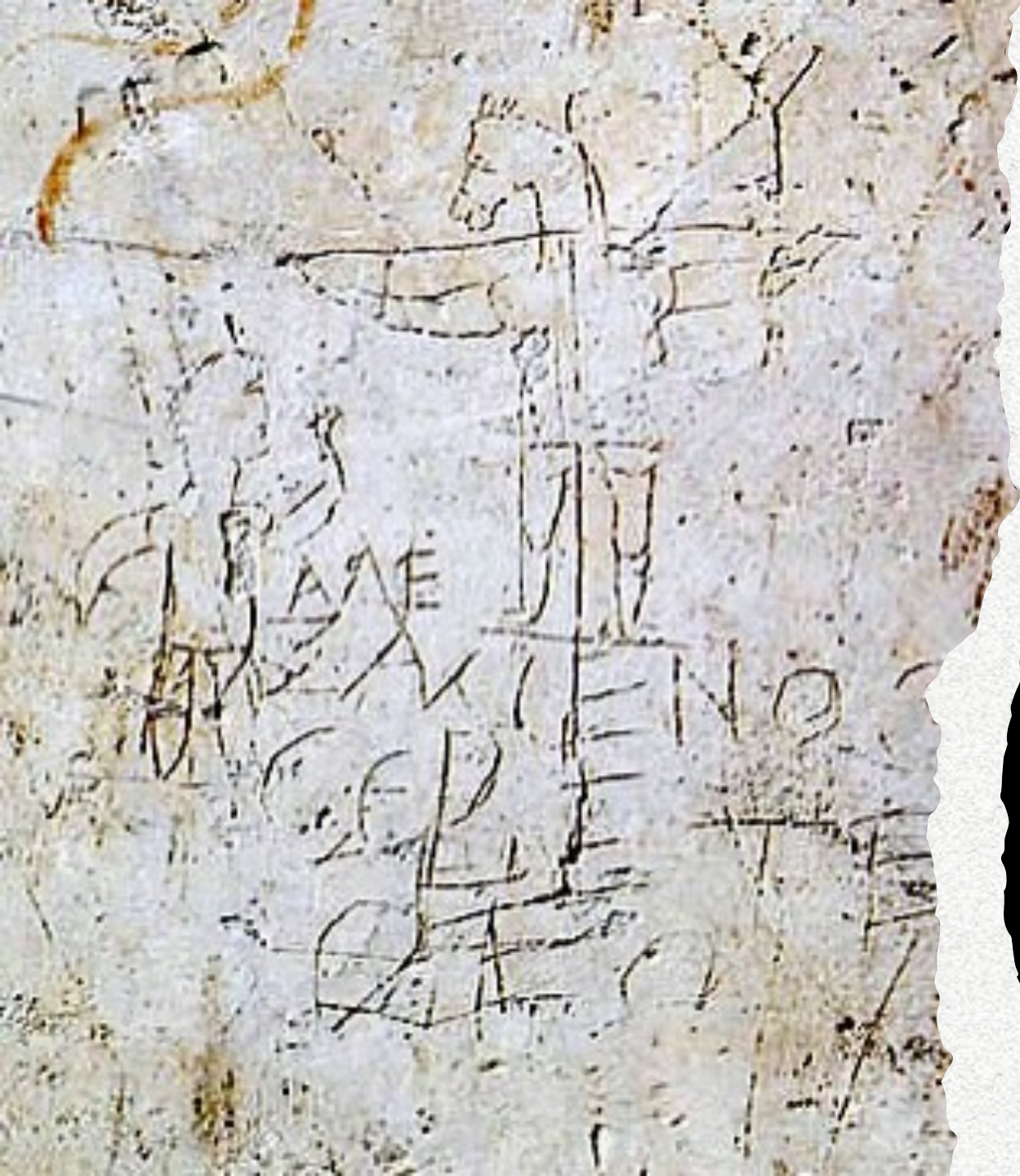

Inscription
of *Primitiva*

<https://www.museivaticani.va/content/museivaticani/en/collezioni/musei/lapidario-ebraico.htm>

**ΤΙ ΜΠΟΡΟΥΜΕ ΝΑ
ΑΝΤΛΗΣΟΥΜΕ ΑΠΌ ΜΙΑ
ΕΠΙΓΡΑΦΗ;,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,**

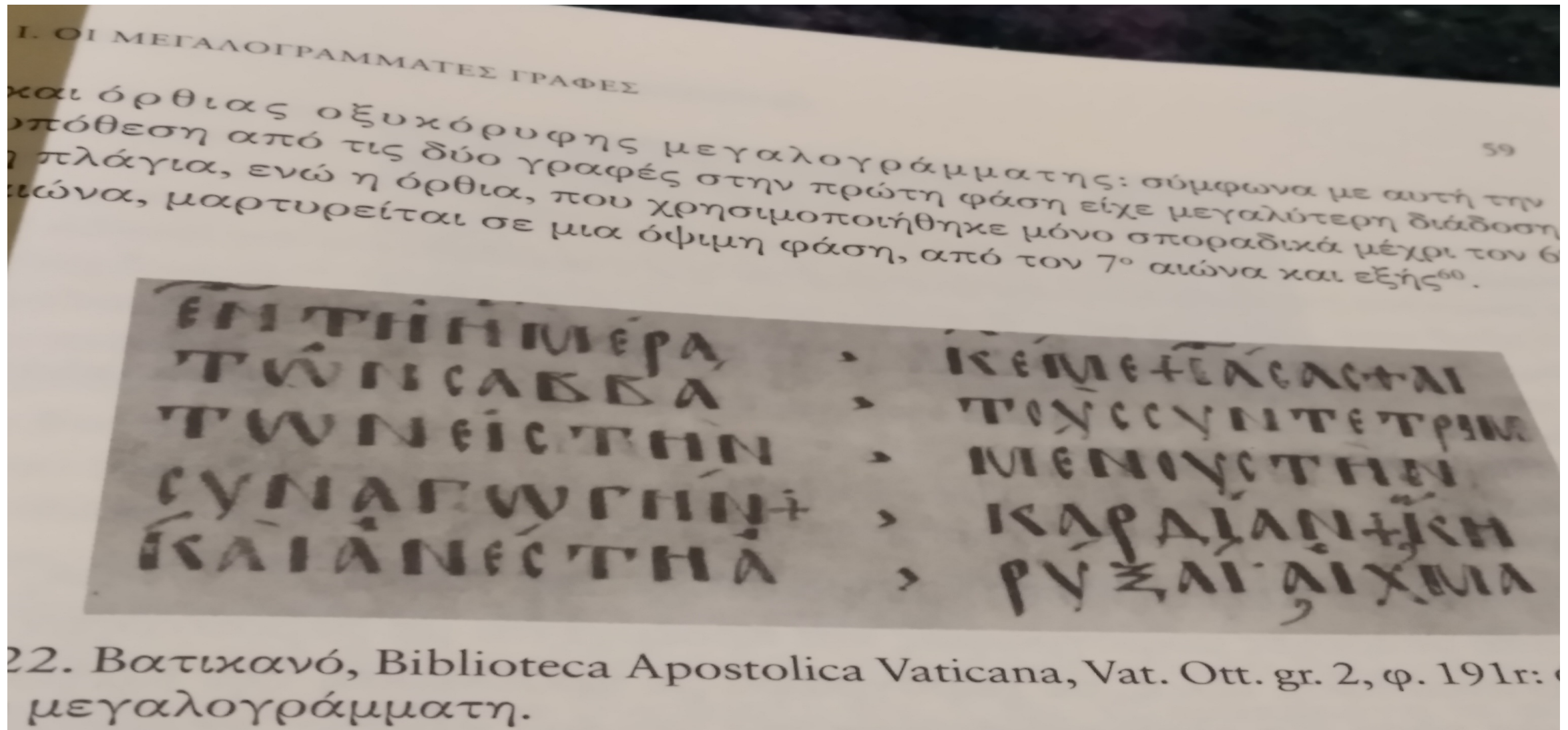

Το «βλάσφημο
γκραφίτι» (1^{ος}-
3^{ος} αι. μ.Χ.)

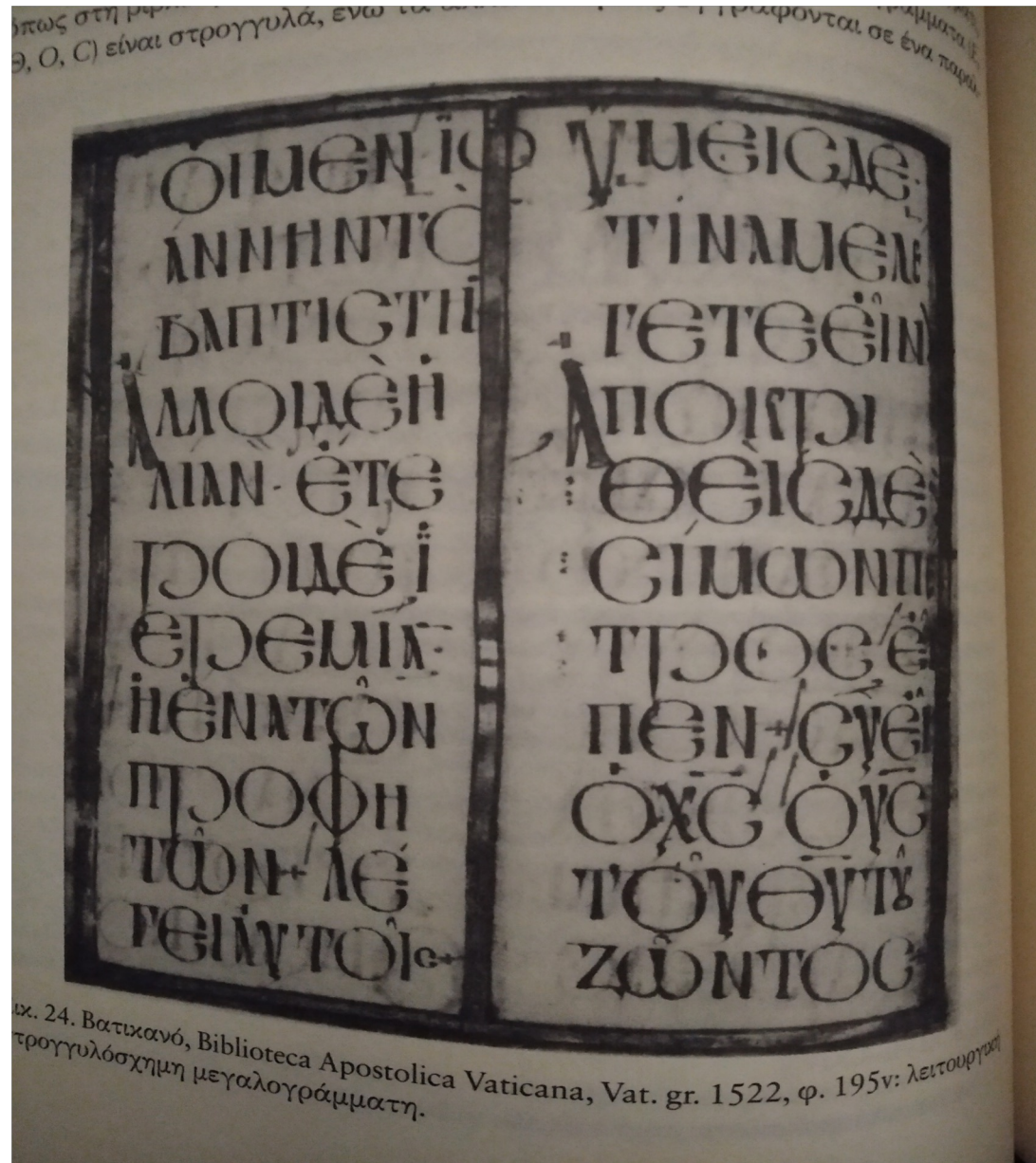
Βιβλική Μεγαλογράμματη (Vat. gr. 1209, μέσα 4^{ου} αι.)

Ἡ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΣΕΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΜ-
ΥΣΗΝ ΛΕΓΩΝ ΑΛΛΑ ΒΕΤΗΝ ΑΡ-
ΧΗΝ ΤΩΝ ΨΙΩΝ ΓΕΔΩΝ
ΚΑΙ ΤΟΥΤΟΥΣ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ
ΠΑΤΡΙΩΝ ΑΥΤΩΝ ΚΑΤΑΛ-
ΜΟΥΣ ΑΥΤΩΝ ΑΠΟ ΠΕΝΤΕ
ΚΛΕΙΚΟΣ ΛΕΤΟΥΣ ΚΑΙ ΕΠΑ-
ΝΩ ΕΩΣ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑ
ΕΤΟΥΣ ΕΠΙΣΚΕΨΑΙ ΑΥΤΟΥΣ
ΠΛΗΘΟΣ ΕΙΣΠΟΡΕΥΟΜΕΝΟΣ
ΛΙΤΟΥΡΓΕΙΝ ΠΟΙΕΙΝ ΤΑ ΕΡ-
ΓΑ ΑΥΤΟΥ ΕΝ ΤΗΣ ΚΗΝΗ
ΤΟΥ ΜΑΡΤΥΡΙΟΥ ΑΥΤΗΝ Η
ΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΤΟΥ

Οξυκόρυφη Μεγαλογράμματη

Λειτουργική Στρογγυλόσχημη Μεγαλογράμματη

ικ. 24. Βατικανό, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. gr. 1522, φ. 195v: λειτουργική
τρογγυλόσχημη μεγαλογράμματη.

Στουδιτική Μικρογράμματη

ἀμύματα. ἐξ οὐκ ἐκὼν αὐτοῖς τὸ
λερον, καὶ οὐκ ἐκὼν αὐτοῖς ἡμῶν φάρα.
ἐξ ἀμφοτέρων προσηλυτισμοῦ
ἐργασίαν ἡμῶν αὐτὸν ἦσαν.
ἐξ οὗ ἐκδοθέντος ἰερατοῦ ἡμῶν αὐτοῦ. ἐκ
τῆς ἐξ ἡμῶν ἐκδοθέντος ἡμῶν αὐτοῦ
ἐργασίαν τοῦτου. καὶ ἐκδοθέντος ἰ
ερατοῦ, ἐκδοθέντος τοῦ θυμίου αὐτοῦ
ἐκδοθέντος ἡμῶν αὐτοῦ. ἐκδοθέντος
τοῦ θυμίου ἡμῶν αὐτοῦ προσάχο

Εικ. 37. Αγία Πετρούπολη, Εθνική Ρωσική Βιβλιοθήκη, gr. 219, φ. 161v: στουδιτική μικρογράμματη.

Σφαιρόληκτη
μικρογράμματ
η

(Vat. Urb. gr.
15, f. 110r)

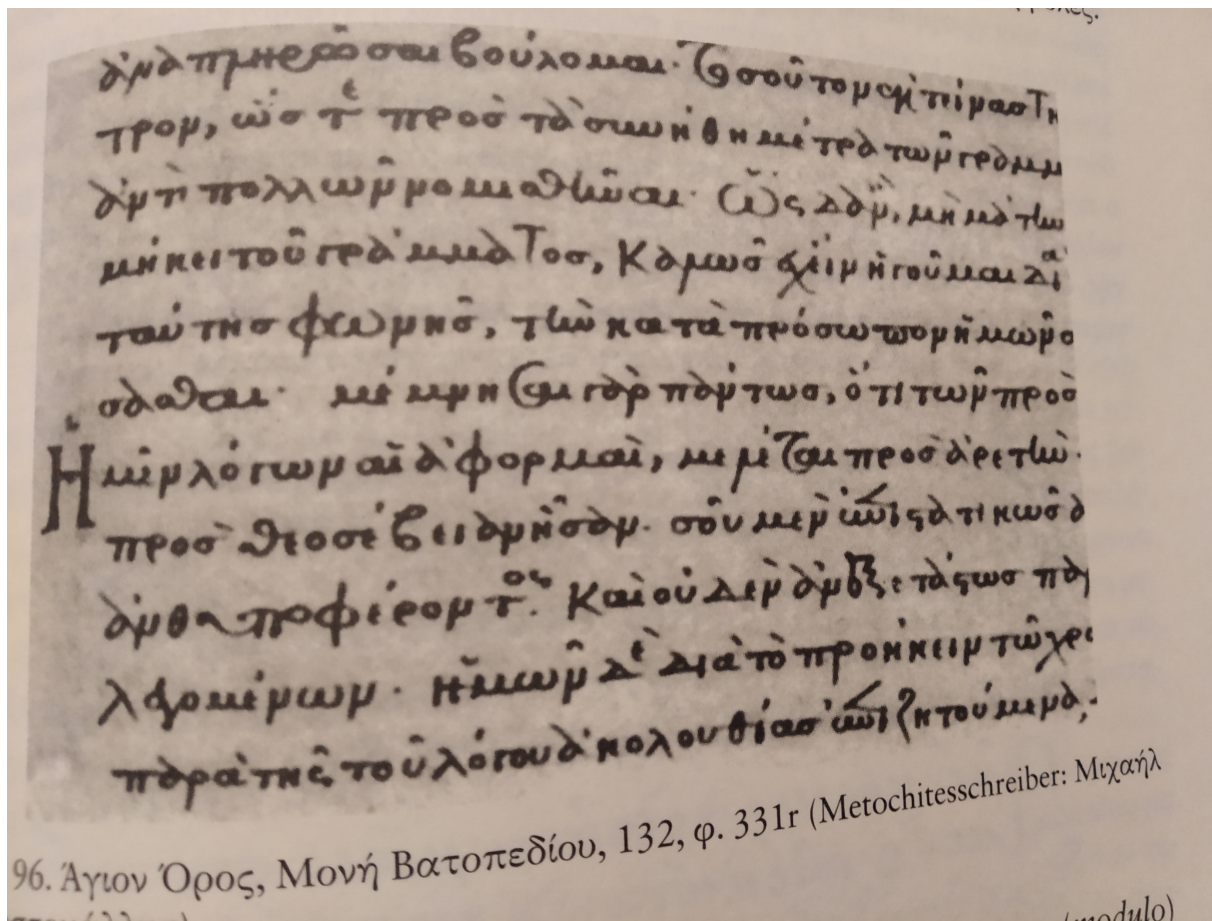
Μαργαριτόπλεχτη μικρογράμματα (καλλιγραφική
γραφή, στρογγυλεμένα και ομοιόμορφα
γράμματα· αιώνας ακμής της ο 11^{ος}), Vat. Gr. 1613,
σ. 78

ἔστι κῦρρον· ἔστι μὲν αὖτε τῶν μυκτῶν· κοιμω μὲν οὖν αὐτῶ· ἔστι δὲ
μὲν καὶ ὑπομονῆ· ὑποβραχίαι θκῶσ· καὶ ἔστι δὲ ἄλλο κετόμορ χαρ
του· καὶ εἶπε· μαυ· τὸ μ χαρτημ καὶ κατὰ φασ αὐτὸν· ἔμο
μοσ βροῦν ὁ ἄλλοσ ἀμῶιζαι τὸ νόμα καὶ κατὰ πῆι μ τὸ μ χαρτημ·
κῶν δὲ ἔστι τὴ τῶν ἄλλο μ χειρῶν γνήσιον· καὶ ἔστι δὲ ἄλλοσ ἄλλο
θῆσ δὲ κτῶν ὑπομονῆ· ἔστι δὲ αὖτε καὶ ἔστι δὲ ἄλλοσ τὸ μ θμ· ἔστι δὲ αὖ
μαῖασ ἔστι τὸ μ ἄμμομα· ἔστι δὲ αὖτε τὸ μ ψάλλει μὲν ἡ παρ ἄλλοσ
σὴ μ δρομ τὸ μ ὑποβροῦσιν ὁ μ τικτῆ· ποιήσασ δὲ καὶ ἔστι δὲ αὖτε μ ἔ

κατ' ἐξ ἑμ. Ὑπὲρ αὐτοῦ κατ' ἴσχυρ. Ὑψίστου αὐτὸν ἔβλεπε. μετὰ δὲ τὸ παρ
ἡμῶν τὴν ἔρτολὴν μετὰ τοὺς δὲ ματῆρους ἔβλεπε θῆμαι χιτῶνας, πλε
πῆχυν τε ἀποσῆκαδ καδὴ καὶ θηκὴν καὶ ἀπὸ τῆς ὑπομ. τὸ τε δὲ τὸ τε μετ
ρῶσι σὺν ἑπιπέσει πεθεσίμ ὑπομνήσεως ἔθηκε καὶ παροδύσει ωσ
ἀπὸ τῆς γαμουῦν πὲρ τὸν κούκ δὲ λόγον. Ὅτι γὰρ προσχερὴν ὁ ἀδάμ. ἀπὸ τ
ἀμὲρ τῆς αὐτῆς ὑπὲρ χιτῶν τὸν καὶ ἀπὸ τῆς ἀμὲρ ἔθηκε παύλ. ὁ τῶν ἰορτῆς
ἀμὲρ τῆς αὐτῆς ὁ θαμάτος. ἔθαξε τὴν ἔρτην θηκὴν ὅτι. πρὸ τῆς ἀμὲρ τῆς αὐτῆς
ἀθάμα τῆς ἀπὸ αὐτοῦ καὶ παρὰ ἄλλοι παρὰ ἑαυτῶν ἀμὲρ τῆς αὐτῆς. Ὅ
τοιούτ' ὑπὲρ τῆς ὡς ἀγαθὴν ἔρτην θηκὴν ὅτι καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς
ἀπὸ τῆς ἀμὲρ τῆς αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἀμὲρ τῆς αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἀμὲρ τῆς αὐτῆς

Ανισοστρόγγυλη
(Fettaugenmode:
μόδα των
κηλίδων λίπους) /
συχνή εμφάνιση
στρογγυλών
γραμμάτων ἢ
δακτυλίων / πολύ
της μόδας τις
τελευταίες δεκ.
του 13^{ου} αιώνα
Vat. gr. 690, f.
17r

Στιλ Μετοχίτη

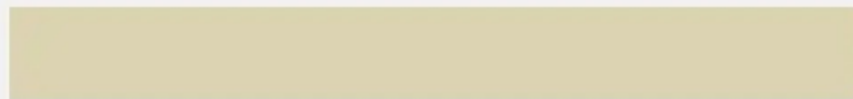

S. Portius, Grammatica linguae Graecae vulgaris (1638) – DuCange (1688)

Participij.

Præs. ὄντας *cum sim*, omnis generis, numeri, & personæ. Dicitur etiam ἔσοντας vel ἔσσοντας, sed unâ cum particula *ς*, & aliquo verbo.

Nomina sacra

$\overline{\Theta\zeta}$	Θεός
$\overline{\kappa\zeta}$	Κύριος
$\overline{\Pi\rho}$ ($\overline{\Pi\eta\rho}$)	Πατήρ
$\overline{\Upsilon\zeta}$	Υιός
$\overline{\Pi\alpha}$	Πνεῦμα
$\overline{\iota\zeta}$ ($\overline{\iota\eta\zeta}$)	Ἰησοῦς
$\overline{\chi\zeta}$ ($\overline{\chi\rho\zeta}$)	Χριστός
$\overline{\alpha\eta\omicron\zeta}$	ἄνθρωπος
$\overline{\Delta\alpha\Delta}$	Δαυίδ
$\overline{\Theta\tau\omicron\kappa\omicron\zeta}$ ($\overline{\Theta\kappa\omicron\zeta}$)	Θεοτόκος
$\overline{\iota\eta\lambda}$	Ἰσραήλ
$\overline{\iota\lambda\eta\mu}$	Ἱερουσαλήμ
$\overline{\mu\rho}$ ($\overline{\mu\eta\rho}$)	Μήτηρ
$\overline{\omicron\Upsilon\eta\omicron\zeta}$	οὐρανός
$\overline{\chi\eta\rho}$ ($\overline{\chi\omega\rho}$)	Σωτήρ
$\overline{\sigma\tau\rho\omicron\zeta}$ ($\overline{\sigma\tau\zeta}$)	σταυρός
$\{\overline{\beta\alpha\Upsilon\zeta}\}$	{βασιλεὺς}
$\{\overline{\sigma\rho\iota\alpha}\}$	{σωτηρία}

Παραδείγματα συντομογραφιών

ς	αι		
»	αις		
ι ι	αν		
✓	ας		
	ειν		
§§	εις		
ε ε	εν		
θ	εθ		
ς	ες		
η	ην		
ς	ης		
ι	ιν		
ς	ις		

Βιβλιογραφία

- ❑ Mioni, E. 2009: *Εισαγωγή στην Ελληνική Παλαιογραφία*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- ❑ Μπαμπινιώτης, Γ. 2018: *Το ελληνικό αλφάβητο*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- ❑ Παπαναστασίου, Γ. 2008: *Νεοελληνική ορθογραφία. Ιστορία, θεωρία, εφαρμογή*. Θεσσαλονίκη: ΙΝΣ.
- ❑ Perria, L. 2019: *Οι γραφές των ελληνικών χειρογράφων*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- ❑ Treuil, R. κ.ά. 1996: *Οι πολιτισμοί του Αιγαίου*. Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα.